

רבי יהודה אלמאדרי

"כבוד גדולת קדשו מרנא ורבנא יהודה הכהן הרב הגדול בן מרנא ורבנא אלעזר החסיד"¹, רבינו יהודה ברבי אלעזר הכהן חי בעיר חאלב שבסוריה, בתחילת האלף השישי, ואולי גם קודם לכן. פירושו חובר לאחר שנת ד'תתקע"ד – שנת פטירת הר"ש מכיון שהוא מזכיר בחיבורו את הר"ש משאנץ בתואר 'ז"ל". ובאמת נראה לאחר את זמן כתיבת החיבור אף יותר, כי הוא מביא את רבי ישעיה די־טראני שנולד בסביבות שנת ד'תתק"ם, וחיבורו נכתב בתחילת האלף השישי.

בסוף כל מסכת כותב המעתיק מתי השלים את העתקתה, כך למשל הוא כותב בסוף מסכת מכות: 'ונשלם בכ"ט מחודש אלול שנת א'תרי"ו לשטרות. כלומר, ה' אלפים ס"ה לבריאת העולם. המעתיק מזכיר כמה פעמים את רבינו בכינוי 'ז"ל', ומזה מוכח כי בשנה זו לא היה רבינו כבר בין החיים.

רבינו חיבר סדרת פירושים לרי"ף, בידינו נמצאים פירושיו ליבמות, קידושין, סנהדרין, מכות, עבודה זרה, וחולין². בפירושו מביא רבינו רבות את לשונו של רש"י, כמו כן, רבינו מביא מדברי הרמב"ם³, ובדרך כלל פוסק כדעתו אף כנגד דעת הר"ף⁴. רבינו מביא אף מדברי תוספות שאנץ ועוד מבעלי התוספות⁵, רבינו חננאל⁶, רי"ץ גיאת, רבינו יהודה ברבי נתן, רבי נתן אב בית דין, ורבינו ברוך⁷. מלבד זאת מביא רבינו מדברי חכמים שאינן ידועים לנו ממקום אחר, כרבי יעקב ברבי שמואל, רבי יוסף ברבי יהודה, יתכן שהיו אלה חכמי סוריה וארצות המזרח. כמו החכמים רבי שלמה בן מלך ורבי יוסף ברבי יהודה שרבינו מזכירם והם ידועים לנו מארצות המזרח.

¹ מדברי המעתיק הקדום של כתב היד, שהוא כנראה אחד מתלמידיו. ר"י אלמאדרי היה נערץ ותורה ביקשו מפיו בכל אזור סוריה ומקומות נוספים. חכם אחר בשם ר' דוד ברבי יוסף קמחי הספרדי מחלב מביא משמו הלכות בהלכות שחיטה שחיבר, ומכנהו 'אדוננו מורינו ורבינו'.
² יש בידינו גם פירוש למגילה המיוחס לו, אכן יש המפקפקים אם אכן חובר על ידו. יש המייחסים לו גם את הפירוש להלכות תפילין של הר"ף שהתגלה בגניזה.
³ לעיתים מביא רבינו מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות. ומבין השיטין ניכר כי העתיק את הדברים מן המקור הערבי, ולא מתרגומים שונים, ועל כן תועלת מיוחדת ישנה בדברי רבינו לידיעת ההבנה המקורית בדברי הרמב"ם.
⁴ עם זאת, פעמים שמכריע כדעת בעלי התוספות כנגד דברי הרמב"ם.
⁵ ככל הנראה קיבל מדברי תורתם משעלה הר"ש לארץ ישראל עם חבורת בעלי התוספות.
⁶ ברכה גדולה קובעים חיבוריו של רבינו, באשר פעמים רבות הוא מביא מדברי רבינו חננאל והדברים אינן ידועים לנו ממקור אחר.
⁷ ככל הנראה, רבינו ברוך המובא בספרי רבינו, איננו הידוע בשם זה (בעל ספר התרומה), אלא חכם אחר – רבי ברוך בן מלך, אף הוא מחלב. חכם נוסף בשם רבינו ברוך ברבי יצחק מחלב הובא אף הוא בספרי רבינו, ויתכן שלעיתים הכונה אליו.
ראה בשם הגדולים להחיד"א (ח"א אות י [רפז] הר"ף) שכותב: 'רבינו יהודה אלמאדרי פירש הלכות הר"ף וראיתי ספר ישן נושן בלוי כתב יד ביאור הלכות הר"ף מפסחים ומגילה וכתוב שם שהוא פירוש מרבינו יהודה אלמאדרי'. ובהמשך כותב החיד"א: 'ואינו מזכיר בפירושו כי אם דברי הגאונים רב סעדיה גאון ורב דוסא בנו ורב שריא ורב האי גאונים וזולתם הכל גאונים'. וצריך עיון אם מדובר ברבינו, כי כאמור בפירוש לפנינו ישנן אזכרות רבות של חכמי צרפת, והרמב"ם.

דרכו בפירוש

בפירושיו, עוסק רבינו רבות בפסק הלכה ובהכרעתה, וספרו כולו נכתב על ספרו של הרי"ף שהינו ספר הלכה. רבינו מביא את דברי רש"י בעריכתו, ובמקומות שהרי"ף מביא דברי התלמוד ממקום אחר, מביא רבינו את דברי רש"י שבאותו מקום.

רבינו נוהג לפענח את המובא ברי"ף בסתם או בכינוי סתום כמו 'רבואתא', במקומות כאלו מעיר רבינו 'הוא ר"ח', וכיוצא בזה.

לעיתים מוסיף רבינו ומביא דברים מן הגמרא שלא הביאם הרי"ף ומפרשם.

לשונותיו

פירושו של רבינו מלא בהסברי מילים בערבית, ולעיתים אף בפרסית. פירוש נכתב בלשון קצרה, בדרך כלל נמנע רבינו מלכתוב בלשון, ונהג להעתיק את לשון החכמים שקדמו לו.

התפשטות ספריו

אמרו חז"ל (זוהר ח"ב קלד.) 'הכל תלוי במזל', אפילו ספר תורה שבהיכל. וכך, היו כתביו הרבים של רבינו גנוזים עד דור אחרון, והתגלו והופצו בישראל רק בעשרות השנים האחרונות. עם זאת, בשנים קדמוניות היתה תפוצה גדולה לספרי רבינו בכל ארצות המזרח, וכל כתבי הידות של ספרו הינן פרסיים, סוריים, ומזרחיים באופן כללי.⁸

במהדורתנו נוספו קטעים שלמים על פי כ"י, ואחרים הוגהו וסודרו, השקעה רבה ומיוחדת השקענו בחיבור זה עד שפנים חדשות באו לכאן.

⁸ כתבי היד המערביים ביותר באים מביזנטיון, דהיינו הקיסרות הרומית המזרחית.